

УДК 376.36 – 053.4

Наталія Туренко, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри здоров'я людини та корекційної освіти
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ПРОБЛЕМА РАННЬОЇ ДІАГНОСТИКИ ТА КОРЕКЦІЇ ВІДХИЛЕНЬ У МОВЛЕННЄВОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття присвячена проблемі діагностики та корекції мовленнєвих порушень у дітей раннього дошкільного віку. Досліджено витоки проблеми, позначені можливі шляхи її вирішення, проаналізовано великий обсяг авторських методик, на підставі яких побудована і систематизована програма для ранньої діагностики порушень мовного розвитку, яка торкається різнорівневих питань – від пологового будинку та дитячої дошкільної установи до Міністерства охорони здоров'я. У висновку підведені підсумки спостережень і зроблена оцінка перспектив досліджень і розробок за темою статті.

Ключові слова: мовленнєвий розвиток, рання діагностика, діти молодшого дошкільного віку.

Табл. 2. Літ. 11.

Наталья Туренко, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры здоровья человека и коррекционного образования
Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды

ПРОБЛЕМА РАННЕЙ ДИАГНОСТИКИ И КОРРЕКЦИИ ОТКЛОНЕНИЙ В РЕЧЕВОМ РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Статья посвящена рассмотрению проблемы диагностики и коррекции речевых нарушений у детей в раннем дошкольном возрасте. Исследованы истоки проблемы, обозначены пути ее решения, проанализирован большой объем авторских методик, на основании которых построена и систематизирована программа для ранней диагностики нарушений речевого развития, затрагивающая вопросы различных уровней – от роддома и детского дошкольного учреждения до Министерства охраны здоровья. В заключении подведены итоги наблюдений и произведена оценка перспектив исследований и разработок по теме статьи.

Ключевые слова: речевое развитие, ранняя диагностика, дети младшего дошкольного возраста.

Natalia Turenko, Ph.D. (Pedagogy), Docent of
Human Health and Correction Education Department
Kharkiv National Pedagogical University by H. Skovoroda

THE EARLY DIAGNOSIS AND CORRECTION DEVIATIONS IN SPEECH DEVELOPMENT PROBLEM IN JUNIOR PRESCHOOL CHILDREN

The article considers the problems of diagnosis and correction of children's speech disorders at an early age. The origins of the problem were being investigated, the ways of its solution were determined, a large range of author's techniques were analyzed, on base of which a program for early diagnosis of speech development, affecting the questions of different levels – from the maternity hospital and preschool institution to the Ministry of Health is built and systematized. In conclusion, the observations are summed up and the prospects for research and development on the topic of the article are assessed.

Keywords: language development, early diagnostics, children of preschool age.

Постановка проблеми. Статистичні дані стверджують, що кожного року збільшується кількість дітей дошкільного віку, яка має порушення мовлення. Зменшити кількість таких дітей на думку фахівців можливо, але для цього потрібно проводити довготривалу роботу, яка полягає у ранній діагностиці (на першому році життя дитини) різноманітних відхилень у тому числі і мовленнєвих. Саме цьому і присвячена наша стаття.

Мета статті – висвітлити труднощі та можливі шляхи подолання існуючих сьогодні проблем при ранній діагностиці порушень у дітей молодшого дошкільного віку.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема ранньої діагностики мовленнєвих порушень започаткована у статті Л.В. Ковригіної, де висвітлюються її принципи та методи; етапи обстеження дітей дошкільного віку описані в роботі Т.М. Рябчик.

Виклад основного матеріалу. Відставання

**ПРОБЛЕМА РАННЬОЇ ДІАГНОСТИКИ ТА КОРЕКЦІЇ ВІДХИЛЕНЬ
У МОВЛЕННЄВОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

дітей у мовному розвитку є важливою та складною проблемою, яка потребує своєчасної діагностики і корекції. Батьки, педагоги дошкільних закладів повинні приділяти особливу увагу виправленню наявного відставання дитини в мовному розвитку починаючи ще з молодшого дошкільного віку. Бідну за лексичним складом мову, несформованість фразової мови, порушення звуковимови необхідно виявляти якомога раніше, в цей же час доцільно займатися й корекцією.

Проблема ранньої діагностики та своєчасної корекції мовленнєвого розвитку виходить з того, що достатньо велика кількість батьків дітей з порушеннями мовлення на ранніх стадіях не замислюється про діагностику, не приділяючи проблемі взагалі ніякої уваги. У подібних ситуаціях батьки сподіваються, що проблема вирішиться сама собою, “все і так пройде”, не займаються з дитиною самі, і не прагнуть до того, щоб виправленням проблеми займалися фахівці.

Практика показує, що такий підхід найчастіше призводить до посилення проблеми; у дитини розвиваються труднощі при вимові та спілкуванні. Не можна не робити ніяких дій, чекаючи пізнього спонтанного розвитку мови, оскільки у таких випадках пізно розвинена мова формується у дитини вже на патологічній основі. В майбутньому можуть з’явитися проблеми при шкільному навчанні: діти з подібними порушеннями традиційно мають труднощі в оволодінні читанням і письмом; пізній або обмежений мовний розвиток дитини призводить до затримки пізнавальної діяльності. Ці обставини необхідно враховувати як батькам так і педагогам дошкільних установ, які повинні звертати увагу на всі випадки відхилення від норми в мовному розвитку дитини і рекомендувати батькам звернутися за допомогою до фахівців, роз’яснюючи дорослим необхідність спеціального заняття в дошкільному віці для корекції мовленнєвого розвитку.

Проблемі ранньої діагностики та корекції відхилень у мовленнєвому розвитку дітей в сучасних дослідженнях приділяється, на наш

погляд, недостатньо уваги. Більшість досліджень, в основному, присвячені застосуванню різних методик логопедичного впливу в тих випадках, коли має місце яскраво виражене відставання у мовленнєвому розвитку дитини від вікових норм або ж тоді, коли мова йде про корекцію розвитку дітей з вродженими дефектами артикуляційного апарату, з дитячим церебральним паралічем та іншими відхиленнями психомоторного розвитку, що діагностуються на ранніх етапах розвитку. Для таких категорій дітей існують відповідні методичні рекомендації та корекційні програми (Р. Левіна, Г. Каше, Л. Спинова, Т.Б. Филічова, М. Фомічова, Г. Чиркіна, С. Шаховська та ін.). Для інших категорій дітей напрацьовань та методик невелика кількість, вони носять приватний авторський характер, майже не впроваджуються в практичну діяльність логопедів. На основі вищезазначеного можна сформулювати основні проблеми:

1. Складність діагностики мовних відхилень у дітей в ранньому віці;

2. Недостатня кількість методик діагностики і корекції мовних порушень дітей в ранньому віці.

Далі розглянемо причини та можливі шляхи вирішення визначених проблем, заходи, методи їх усунення, а також оцінимо рівень досліджень, які проводяться в даному напрямку та їх перспективи.

Мовні розлади у дітей раннього віку можна поділити на наступні групи, залежно від причин, які їх викликають (див. табл. 1).

Враховуючи, що становлення мовлення у дітей пов’язане з розвитком сенсорної діяльності, психіки, моторики, особливо дрібної, з раннього віку важливо оцінити розвиток і визначити наявність у дитини мовних порушень. Комплексна діагностика із застосуванням нейропсихічних методів повинна охоплювати як мовні, так і немовні можливості дитини. Причинами мовних порушень можуть бути як внутрішні (екзогенні), так і зовнішні (ендогенні) чинники [2].

Розглянемо далі найбільш значущі показники лінгвістичного розвитку дітей, які дозволяють на

Таблиця 1.

Класифікація мовних порушень дітей в залежності від причин, які їх викликають

Види мовних порушень та причини, які викликають появу порушень	Типи порушень
Порушення, пов’язані з органічним ураженням ЦНС	афазія, алалія, дизартрія
Порушення, пов’язані з функціональними змінами ЦНС	заїкування; мутизм; сурдомутизм
Порушення, пов’язані з дефектами будови артикуляційного апарату	механічна дислалія, ринопалія
Порушення, пов’язані з затримкою мовленнєвого розвитку різноманітного генезу (виникають при недоношеності, соматичній ослабленості, педагогічній занедбаності і т. п.)	

**ПРОБЛЕМА РАННЬОЇ ДІАГНОСТИКИ ТА КОРЕКЦІЇ ВІДХИЛЕНЬ
У МОВЛЕННЄВМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Таблиця 2.

Показники лінгвістичного розвитку дітей у ранньому віці

Параметр, показник	Опис, пояснення
Розуміння мовлення	Дитина розуміє мову; здатна до оволодіння імпресивним мовленням
Долінгвістична вокальна продукція	репертуар приголосних звуків відповідає віку, відбувається організація лепетних звуків по типах ітерації, просодія
Перші комбінації жесту і слова; мовні акти ствердження і прохання	Оцінюється окремими словами або висловлюваннями вказані прохання дитина виражає, як вона проявляє комунікативні наміри
Початок активної мовлення	Оцінюється об'єм словника і особливості дитячих номінацій; ранній синтаксис
Оволодіння фонемним ладом мовлення	Розглядається послідовне утворення диференціації фонем за акустичними і артикуляційними ознаками; оцінюється характер фонетичних трансформацій

I	Скринінгове обстеження дітей 1-го року життя.	Розробка карти факторів ризику в розвитку дитини. Карту треба заповнювати в пологовому будинку з відмітками про наявність або відсутність факторів ризику, будь-яких порушень при виписці, потім продовжувати її заповнювати в поліклініці за місцем спостереження дитини.
Основне завдання цього блоку - виявлення дітей з підозрою на наявність відхилень в розвитку.	При виникненні підозр на наявність відхилень або уповільнених темпів в розвитку дитини треба направити на комплексне медико-психолого-педагогічне обстеження.	На рівні Міністерства охорони здоров'я потрібна розробка, апробація і впровадження наступних документів :
- карти факторів ризику в розвитку дітей;
- скринінгових методик обстеження нервово-психічного розвитку дітей на 1-му році життя;
- стандартизовану процедуру обстеження дитини;
- технологічні і технічні засоби для проведення скринінг-діагностики.
II	Диференціальна діагностика, яка здійснюється в дитячих поліклініках, спеціалізованих центрах, лікарнях.	Завданням цього етапу є: виявити відхилення в мовному розвитку, уточнити структуру і причини виявленого відхилення або дефекту, визначити можливості для медичної дії і психолого-педагогічної корекції.	На підставі певних причин і напрямів корекції необхідно направити дитину до відповідного фахівця.	Для вдосконалення диференціальної діагностики треба продовжувати розвиток методик і розробку нового обладнання.
III	Медико-психолого-педагогічна корекція відмічених відхилень в розвитку.	Завданням цього етапу є уточнення структури виявленого порушення, визначення ефективності реабілітаційних заходів, що проводяться та напрямів подальшої корекційної медико-психолого-педагогічного впливу.	Доцільно проводити поглиблене медико-психолого-педагогічне обстеження дитини щорічно (на 1-му році життя - двічі).	Потрібна розробка, затвердження, адаптація і впровадження різноманітних організаційних форм корекційного впливу.
IV	Забезпечення системи діагностики і корекції фахівцями; підготовка професіоналів, які бажають спеціалізуватися в цьому напрямі дефектології.	Треба забезпечити обґрунтовану, координовану державну програму підготовки та перепідготовки фахівців для системи раннього виявлення і ранньої корекційної допомоги дітям з відхиленнями в мовленнєвому розвитку.	Робота відповідно до програми корекції.	Потрібна цілеспрямована підготовка логопедів і дефектологів до роботи з дітьми раннього віку, до надання корекційної допомоги при різних формах мовних порушень.

ранній стадії визначити відставання або порушення анатомо-фізіологічних передумов мовної діяльності (див. табл. 2).

Для визначення наявності або відсутності відхилень, визначені в таблиці 2 характеристики

необхідно зіставити з підсумками клініко-психологічного обстеження і особливостями мікросоціальних і педагогічних умов формування мовлення дитини в кожному окремо розглянутому випадку, потім, на підставі загального висновку, можна робити остаточний

**ПРОБЛЕМА РАННЬОЇ ДІАГНОСТИКИ ТА КОРЕКЦІЇ ВІДХИЛЕНЬ
У МОВЛЕННЄВОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

висновок про наявність або відсутність відхилень в мовному розвитку. Тут, повертаючись до однієї з зазначених вище проблем, що розглядаються в цій статті, необхідно відмітити, що однозначно відповісти на питання, чи є відсутність нормативних для кожного віку мовних одиниць показником мовної патології у формі загального недорозвинення мови або темповим відставанням, в ранньому дитячому віці достатньо складно. Для діагностики мовленнєвих відхилень потрібне постійне, динамічне спостереження фахівця за характером і темпом розвитку комплексу компонентів мовної діяльності.

У світлі проблеми діагностування відхилень в мовному розвитку дітей молодшого віку позначається і проблема корекції, що є, по суті, продовженням першої. Для її вирішення необхідно позначити особливу галузь превентивного логопедичного впливу, а також спрямувати професійну активність логопеда на більше ранній дитячий вік. Для корекції мовних порушень в ранньому віці одним з шляхів вирішення проблеми може бути, наприклад, створення ясельних діагностичних груп з відповідним методичним забезпеченням. Наведемо далі основні етапи, які повинні здійснюватись при ранньому діагностуванні.

Висновки. Отже, як показав аналіз джерел з проблеми дослідження, сьогодні відбувається активний розвиток авторських діагностичних та корекційних методик для дітей дошкільного віку. Подібна динаміка дозволяє сподіватися на те, що в перспективі дослідження і розробка методик перейде з сфери авторських розробок на більш високий рівень – широке розповсюдження.

Рання діагностика та своєчасне корекційне втручання здатне послабити, а в деяких випадках і запобігти наслідкам тих або інших відхилень в мовленнєвому розвитку, сприяє розвитку людини, готової активно та повноцінно брати участь в житті суспільства.

1. *Диагностика речевых нарушений у детей в раннем возрасте* [Электронный ресурс]: URL – <http://pactehok.ru/?cat=article&id=568>

2. *Дмитриева С.Н. Диагностика речевых нарушений в раннем возрасте* [Электронный ресурс]: URL – <http://nsportal.ru/shkola/korrektcionnaya-pedagogika/library/2013/09/27/diagnostika-recheyvkh-narusheniy-v-rannem>

3. *Гуровец Г, Кириллова Л. Подходы к созданию единой системы УК раннего выявления и коррекции отклонений в развитии детей* [Электронный ресурс]: URL – <http://odub.tomsk.ru/portals/0/elib/resouch/BD/2/0019.pdf>

4. *Левина, Р.Е. Нарушения речи и письма у детей* [Текст]: избр. тр. / Ред.-сост. Г.В. Чиркина, П.Б. Шошин. - М.: Аркти, 2005. – 221 с.

5. *Чиркина Г.В. Проблема раннего распознавания и коррекции отклонений речевого развития у детей* [Электронный ресурс]: URL – <http://alldf.ru/ru/articles/almanah-2/k-probleme-rannego-raspoznaniya-i>

6. *Заваденко Н.Н., Козлова Е.В. Отставание в развитии речи у детей: ранняя диагностика и коррекция* [Электронный ресурс]: URL – <http://medi.ru/doc/j01140943.htm>

7. *Стребелева Е. Подходы к созданию единой системы раннего выявления и коррекции отклонений в развитии детей* [Текст]: Дошкольное воспитание, 1998, № 1, С. 70 – 73.

8. *Летуновская Т. А., Сеничкина В. С. Учебная программа “Коррекция речевых нарушений на дошкольном логопункте”* [Электронный ресурс]: URL – <http://www.doshped.ru/files/2011-10-27-36.pdf>

9. *Театральная деятельность как средство коррекции речевых нарушений в условиях детского сада (авторская программа коррекции)* [Электронный ресурс]: URL – <http://festival.1september.ru/articles/614168/>

10. *Программа логопедической работы по преодолению фонетико-фонематического недоразвития у детей* [Электронный ресурс]: URL – http://www.prosv.ru/ebooks/Chirkina_Korrekcija-narushenii-rechi/1.html

11. *Будучина О.П. Программа логопедической работы по коррекции речи* [Электронный ресурс]: URL – http://www.prosv.ru/ebooks/Chirkina_Korrekcija-narushenii-rechi/1.html

Стаття надійшла до редакції 18.04.2015

“Проблемне навчання полягає в створенні перед учнями проблемних ситуацій, усвідомлені, “прийняті” і розв’язанні цих ситуацій у процесі спільної діяльності учня та вчителя при максимальній самостійності учнів і під загальним спрямовуючим керівництвом вчителя”.

*Лілія Кудрявцев
психолог*

